

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

A photograph of a brick chimney and a tiled roof against a clear blue sky. The chimney is constructed from dark red bricks with a decorative top. The roof is covered in reddish-brown tiles. The sky is a uniform light blue.

FORENING & MUSEUM

Nr. 3 oktober 2004

Beklagelig forsinkelse

Mange ringede til Bymuseet den forgangne kolde sommerjuli for at høre, hvor i alverden nr. 2 af museumsbladet blev af. Vi kan kun beklage, at vi på grund af ekstrem travlhed på museet fik afleveret bladet så sent til bogtrykkeriet, at man havde sendt de fleste medarbejdere på en utvivlsomt velfortjent sommerferie. Også dette nummer af bladet er forsinket, men heldigvis ikke i samme grad. Nu har vi blot at håbe, at decembenummeret kan udkomme til tiden.

Nyt tag og arkiv

Fotografiet på forsiden af dette nummer er allerede historie, når De læser dette blad. Karmeliterhuset er nemlig ved at få pålagt et helt nyt tag, da det gamle tag, som blev omlagt i forbindelse med restaureringen og omdannelse af det gamle fattighus til folkebibliotek i 1911, var helt nedslidt. Under det gamle tag har en meget væsentlig del af vor bys kulturarv i form af mange hundrede hyldemeter arkivalier fristet en kummerlig tilværelse. Nok var arkivalierne forsvarligt nedpakket i dertil bestemte syrefri arkivkasser, stablet på primitive fyrretræsreoler og omhyggeligt registreret i vore databaser, men pladsen var trang, og adgangs- og arbejdsforholdene ville give enhver fagforening en kærkommen lejlighed til at forbyde medlemmerne al form for arbejde i arkivet. Det blev dog ikke fagforeningerne, men derimod fredningsmyndighederne, der forbød fremtidig udnyttelse af loftet over vor smukke senmiddelalderlige, tidligere rigmandsbolig. Loftet skal nu stå helt urørt med synlige tagsten og tømmerkonstruktion, og arkivet måtte derfor flyttes over til nye, og heldigvis langt mere velegnede lokaler i byens tidligere sprøjtehus i Sct. Annagade 45. Her venter vi blot på at få råd og mandskab til at montere helt nye stålreoler mellem de 800 tætstablede flyttekasser, få sat indholdet af disse op på reolerne og i spænding afvente åbenbaringen af et helt nyt Byhistorisk Arkiv, hvor man kan komme til arkivalierne uden fare for liv og lemmer. Arkivets læsesal er dog stadig åbent for vore brugere, men man kan i sagens natur ikke benytte sig af de nedpakkede arkivalier, men kun af arkivets mange registraturer og hjælpemidler.

LBM

FORENING & MUSEUM

Lars Bjørn Madsen (ansvh.)

Lone Hvass

Kenno Pedersen

Tryk: A-Print, Espergærde

Lay-out: ©Lars Bjørn Madsen 2003

Forening & Museum

er et medlemsblad for Helsingør Museumsforening og udkommer med 4 numre om året i marts, juni, september og december. Stof til bladet indsendes til (lbm64@helsingor.dk)

eller pr. brev til Helsingør Bymuseum, Hestemøllestræde 1, 3000 Helsingør, tlf: 4928 1800.

Nye medlemmer

kan indmelde sig ved henvendelse til administrationen på Helsingør Bymuseum (Mai Larsen-Jensen) eller til Jens Erik Nielsen, Mariehøj 52, 3000 Helsingør, tlf: 4921 7087.

Lystejendommen Sophienlyst

af Christian Hansen

Gårdejer Christian Hansen, der boede på Ørnholm ved Gurre, skrev i årene 1910-38 en lang række artikler i de lokale aviser om vort områdes kulturhistorie. Her i bladet har vi allerede genpubliceret et par stykker, og her følger hans interessante beskrivelse fra 1924 af lystejendommen Sophienlyst ved Kongevejen, der i dag er domicil for Den Internationale Højskole.

For halvtredsindstyve år siden var ejendommen Sophienlyst ved Kongevejen¹ en seværdighed, og man hørte ofte de forbigående udbrude: "Nej se dog, hvor er det dog smukt!". Dengang var haven nyplantet og op ad de tre gule fremspring voksede slyngroser på grønmalede rammer. Der fandtes ingen villaer ved strandvejene,

Sophienlyst - i dag en del af den nuværende Internationale Højskole - var kendetegnet ved sine karakteristiske 3 gavle; her tegnet omkring 1900 af Ingeborg Bay Schmith, der var gift med Johannes Bay Schmith, søn af dampmøller Jacob Rudolph Schmith (1836-1913), der på den tid ejede Sophienlyst. Mølleren var ligesom sin forgænger Løvenskjold, meget interesseret i utraditionelt landbrug. Eksempelvis tilplantede han nogle af markerne med bønner, kommen, persille, og på en sydvendt skråning noget dengang så utraditionelt som tomater. De mislykkedes dog i sagens natur ofte. (Akvarel venligst udlånt af Kirsten Refn).

og ved Kongevejen var kun Eriksholm, Kvistgaard og Lersøgaard; det var derfor en sjældenhed at se så smuk en helhed. Sophienlyst ejedes dengang af baron Løvenskjold af Løvenskjoldernes æt.² Han var en statelig mand med grå bakkenbarter, var enkemand, havde et par voksne døtre og førte et selskabeligt hus. Han var ligesom det meste af adelen en foregangsmand på landbrugets område, men egens

befolkning forstod ham ikke og lo ad hans forskellige handlinger og prøvoforsøg. Det trekantede jordstykke mellem Kongevejen og vejen, som fører ind til Margrethehøj og nu er kolonihaver, men som dengang hørte til Sophienlyst, havde baronen delt i flere små skifter og havde her forskellige slags sæd og rodfrugter. Det kaldte han forsøgsmarken.³ Befolkningen på egnen kaldte det tossestreger; selv lod de det gode vand løbe ud i nærmeste vandhul eller ud i landevejsgrøfterne. Løvenskjold var en af de første af egnens landbrugere, som såede langstrået græs i udlægsmarken, og havde selv i dårlige år og på de simplere af gårdens jorder nogle udmærkede græsmarker. Befolkningen så fordelene ved, at der blev meget hø og godt tøjregræs, men ingen ville begynde. De blev ved den gamle slendrian, kun at så lidt kløver og timothe (fodergræsart - også kaldet rottehale), der tildels kvaltes i urene og kvikbegrøede marker.

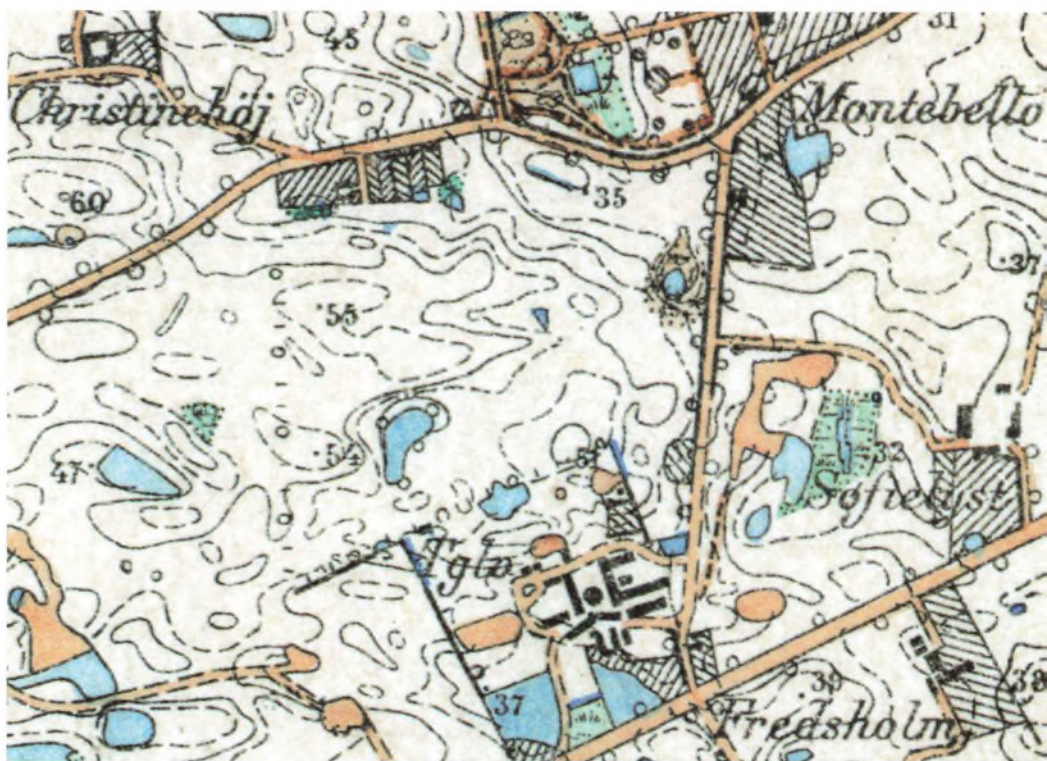
Selv på mejerivæsenets område var baronen et hestehoved foran andre på egnen. Han havde en forholdsvis stor besætning bestående af små tynde svenske køer, som var nøjsomme og gav megen mælk. Køerne havde ikke numre på hornene, men navn efter deres lyder, nemlig Hjælme, Stjerne, Drave, Ringe, Langhorn, Højhorn, Korthorn, Gule, Blak, Røde, Sorte, Hvide osv. Mange af Helsingørs borgere havde selv jord og køer og solgte mælken som den var til byens befolkning. På Sophienlyst blev der lavet udmærket smør og forskellige slags ost.

Der brugtes allerede dengang megen mælk i Helsingør. Brændevinsbrænderne, særlig Kierboe, brugte mere mælk end baronen selv havde af sine køer; den brugtes til mælketoddy. Når en kunde købte brændevin eller bærmælk, fik han en gratis toddy. Arbejderne på Barfod og Rohmanns og Løves skibsværfter skulle altid have en

toddy inden de gik på arbejde. Der stod altid opskænket en lang række snapse og glas med mælk på disken. Men fløde forstod de ikke at lave i Helsingør. Den måtte købes. "Flødepernille" i Gurre levede af at sælge fløde fra Ørsholt, Lovisenlyst og Gurrehus, og fra Tikøb præstegård red daglig en karl til Helsingør med et par flasker fløde. Selv fra Jonstrup ved Esrum Sø red man med fløde. De kunne ikke få smør af fløden, derfor blev den solgt med så stor ulejlighed. På Sophienlyst med sine gode kældre og rene mejeriredskaber var der dog aldrig noget i vejen.

Baron Løvenskjold havde i mange henseender sine egne idéer. Vognene havde deres bestemte smøredag, enten de brugtes eller ikke. Når de blev brugt meget, peb de, da det var gamle træaksler, som skulle smøres med tjære. Forkarlen, husmand Jens Olsen, senere vejmand på byens veje sagde da til baronen: "Vi kommer til at smøre de vogne, da gadedrengene løber efter os og råber omkap med hjulene: hr. Løvenskjold, hr. Løvenskjold!" Baronen svarede: "Nej, de trænger ikke. De skal vente til smøredag, da det er gammelt skidt der sidder og gnaver i navene. Kør i stranden med dem og få dem skyllet." De havde ikke så langt, da der for enden af Gyldenstræde dengang var åben strand, hvor der tillige hentedes tang og sand. Det hjalp, så længe vognene var våde, men når de blev tørre, peb de atter: "hr. Løvenskjold, hr. Løvenskjold!"

Han havde også den idé, at han kun ville have kønne piger i sin tjeneste, og sådanne var ikke vanskelige at få, da det var gode vellønnede pladser på Sophienlyst. Flere af dem kom imidlertid galt afsted, og derfor fik baronen skylden. Forkarlen, som selv syntes godt om dem, blev vred på baronen og skældte ham ud i fleres påhør. Herved kom sladderens ud blandt befolkningen, der stadig føjede mere til.

Det interesserede baronen at stå ude ved vejen og se malkepigerne fra Helsingør komme forbi, når de havde været ude på overdrevet for at malke. Det var også et smukt syn at se dem gå med en stor mælkespand på hovedet og strikke på en strømpe. Folk sagde, at det var for pigernes skyld, han stod dér, men hvem af os ville ikke gøre det samme, hvis byens borgerdøtre kom gående med en strikkestrømpe i hånden og en stor spand på hovedet, iført en net og klædelig dragt som de selv havde syet, solide sko, syet af byens egne skomagere, og grå eller brune strømper, som de selv havde spundet og strikket og undertiden også farvet.

I min barndom, som tilbragtes i Horneby, var det almindeligt at gå med spanden på hovedet efter at have været i hegningen for

Udsnit af topografisk kort fra omkring århundredskiftet, der viser området omkring Sophienlyst, eller Sofielyst, som ejendommen også kaldtes. På den sydlige side af Kongevejen (den brede, lige vej) ses lystgården Fredsholm (i nederste højre hjørne), der lå omtrent bagved nuværende McDonald's restaurant. Sophienlyst havde adgang fra Kongevejen ved den nuværende Montebello Allé og ad en nu nedlagt vej fra Rønnebær Allé. Det teglværk (mærket Tglv.), der ses midt på kortets nederste halvdel, er Nøjsomhed, hvis hovedbygning stadig eksisterer ved Kongevejen. Løvenskjolds teglværk var nedlagt, da dette kort blev tegnet, men det lå ved Gurvevej (øverst i kortet). På en del af teglværksgrunden blev de i artiklen nævnte huse Thomalo, Mariefyrd og Constantia opført, og disse er, sammen med et par andre, angivet på kortet. De ses som smalle, rektangulære skraverede felter (husenes haver) ved Gurvevej lige inden adgangsvejen til gården Christinehøj (ved nuværende Kingsvej).

at malke. Det var ret langt at gå med den tunge byrde, men dengang havde pigerne muskler, stive rygge og solidt fodtøj.

Dengang var der ingen, som kørte med mælken. Det kunne ikke lade sig gøre, da man kun havde stive vogne og åbne mælkespande af træ.

Til Sophienlyst hørte i baronens tid mere jord end der nu er. Der pløjedes lige op ad Belvederes mure og næsten til Hollandske Mølle og Nøjsomhed.⁴ Til gården hørte et teglværk, som lå ved Gurrevejen. Det nuværende "Thomalo" var dengang bolig for bestyreren og de fremmede arbejdere.⁵ Hvor nu "Constantia" og "Godthaab" ligger, lå den store teglovn, som stod mange år efter at det øvrige var nedrevet.⁶ Teglværksklokken hang der endnu, og det var almindeligt, at forbipasserende ungdom skulle derind og ringe med klokken. Denne teglovn fik en slags historisk betydning, idet den skulle bruges som studestald i 1807, da den engelske flåde lå på Rheden og provianterede i Helsingør. Her stod studene varmt og lunt i blæst og kulde. Hvor "Mariefred" nu ligger, lå et større skur omgivet af åbne pladser.⁷ Her blev stenene formet og båret ud på pladsen til tørring, to ad gangen. Det var ikke meget efter nutidens forhold, men der brugtes heller ikke mange sten dengang, da bønderne selv lavede sten.⁸ Bag denne plads lå de lange tørrelader, og hvor Klausens frugthave nu er, lå lerpladsen; her blev leret æltet i en

rund grav, som fyldtes med vand.⁹ Rundt om denne grav gik en gammel hest og trak et hjul, som gik nede i graven. Fra begyndelsen var det let, men når leret blev sejt og klistrede på hjulet, var det hårdt arbejde. Det var en ynke at se den gamle hest gå dér og ase. Den havde bind for øjnene for ikke at blive ør ved stadig at gå rundt. Leret blev hentet i den store lergrav ved Rønnebærléen. Tusinder af læs er hentet her, og mange gamle heste slæbt til døde. Man havde dengang den mening, at når en hest ikke mere kunne bruges andre steder, skulle den være teglværkshest. Når den havde tilbragt en sommer her, gik den til Lokander, men da var der kun knoglerne og en forpisket og fornavet hud tilbage.¹⁰

Arbejderne dengang var mestendels svenskere, da arbejdet var strengt, lønnen lille og arbejdstiden lang. Når de kom hertil var de som regel forsultne. De skar et halvt brød på langs - der blev kun fire rundstykker - og hertil spistes en stor spegesild; de skrabe den blot lidt for at få skindet med, og benene spiste de også. Hertil drak de en halv flaske brændevin. Det var davren! Middag og nadver var det samme, men når de havde tjent nogle penge, købte de smør og pålæg hos Jens Nielsen som havde høkerhandel i en stor, bred bygning, som lå i gartner Nielsens indkørsel med den

---

www.helsingor.dk/museum

Som et godt supplement til Forening & Museum kan de af vore læsere, der har adgang til internettet med fordel kigge nærmere på vor hjemmeside www.helsingor.dk/museum, hvor der gives meddelelse om aktuelle udstillinger og arrangementer. Det er planen, at man fra næste år endvidere vil kunne se såvel museumsbladet som vore foldere og brochurer på vor hjemmeside.

brede gavl mod vejen og kaldtes ”Slottet i Dumpedalen”.¹¹

Når de rigtig skulle more sig efter dagens strabadser, gik de ud til Peter Skov, som havde café og beværtning, hvor nu Klostermosegaards købmandshandel er. Her spilledes kort og blev drukket ”bra” til den lyse morgen. Enkelte af dem var nettede og ordentlige unge mænd, som søndag aften gik til dans ved Kammerjunkerens Lysthus.¹² De forblev i Danmark og flere af dem blev agtede mænd.

Baron Løvenskjold solgte Sophienlyst til jægermester Kvistgaard, som lod markerne beplante med de nuværende store tjørnehække.¹³ Han lejede jorden ud til mølleejeren Qvistgaard fra Hollandske Mølle, som drev dem mønsterværdig.¹⁴ Han var tillige største leverandør til Helsingør Svineslagteri med hundrede svin som fuldtud blev leveret. Senere ejedes Sophienlyst af dampmøller Jacob Rudolph Schmidt, der var bekendt over hele Nordsjælland for sine svære belgiske heste og sine store, fede, brogede køer, som gav umådelig med mælk.¹⁵ I hans tid nedbrændte de gamle bygninger fra baronens tid. Ilden var påsat, ligesom alle de brande dengang på overdrevet. Det var en ung mand, som ville fordrive rotterne. Han var altid til stede og morede sig ved at se dem løbe forvildede omkring.

Så sagde han: ”Ja, sådan skal I ha’ det, I tyveknægte”. I nogle år var Sophienlyst upåagtet, indtil den blev international højskole, og nu er bekendt langt ud over vort fædrelands grænser.

Noter udarbejdet af Lars Bjørn Madsen

1) Adressen er i dag Montebello Allé 1 og ejendommen rummer Den Internationale Højskole. Bager C.D. Schmidt købte ejendommen af Kommunen i 1810 som den første private ejer. 2) Baron, hofjægermester Severin Jacob de Løvenskjold ejer Sophienlyst i perioden 1865-1881. 3) Stykket mellem nuværende Aarhusvej, Haderslevvej (den gamle adgangsvej til gården Margrethehøj) og Kongevejen. Mod sydvest var det afgrænset af Fredsholms jorder. 4) Køhmand Lundvalls landsted Belvedere har i dag adressen Rogertsvej 9. Nøjsomhed teglværk lå ved Kongevejen (se kortet side 5). 5) Thomalo - i 1920'erne børnehjem - har i dag adressen Gurrevej 129. 6) Constantia; Gurrevej 125, og Godthaab; Gurrevej 127. 7) Marie-fryd, Gurrevej 121. 8) Desuden var en stor del af husene på Helsingørs jorder opført med lerstampede ydermure, såkaldte piséhuse. 9) Klausens Frugthave har museet ingen oplysning om, men den har ligget i området omkring Lerbakkevej. 10) Helsingørs første hesteslagtemester. 11) Gartner Lars Nielsen boede ved Montebello. Dumpedalen kunne muligvis være det åbne areal ved kolonihavehusene Solbakken ned mod Gurrevej. 12) Lysthuset var opført af kammerjunker og skovrider Krogh i den østlige udkant af sydspidsen af Teglstrup Hegn ved nuværende Kroghshøj og var en yndet danseplads for omegnens tjenestefolk. 13) Tjørnehækkene var retteligt i slutningen af 1860'erne plantet af Løvenskjold. 14) A.H. Qvistgaard, Hollandske Mølle. 15) Se billedteksten side 3. Maleriet herunder viser Helsingørs jorder omkring 1845 (Udsnit af maleri af C.F. Møller)

Anemoneøen i Gurre Sø

af Poul Pedersen

Den smukke og sagnomspundne Gurre Sø lader sig ikke skue fra landevejen, helt skovomkranset som den er. Den, der vover sig ind til søen, bemærker ikke kun dens overordentlige skønhed, men også dens store rigdom på øer. Den største og eneste tilgængelige, nemlig Store Ø, kan fremvise forårets tætteste snehvide anemonetæppe.

Store Ø, Store Øen eller Storø er den tidligst dannede ø i Gurre Sø, hvilket også fund af oldsager bevidner. Forskellige vandstands-sænkninger i søen gennem tiderne, bl.a. af hensyn til Havreholm Papirfabrik i 1877, bevirkede at flere og flere øer efterhånden dannedes i den lavvandede sø, hvor den største dybde et enkelt sted er 5 m, og flere stenbanker kan i særlig tørre somre danne endnu flere øer, omend disse forsvinder igen, når regnen om efteråret sætter ind. Spredt rundt i søen ligger Hejre Ø (også kaldet Grydeholm og Skarvøen), Kronborg Ø (også kaldet Rømers Ø), Gaaseø, Hyt-tefadet, Maageø og Langeland, der tilsammen udgør ca. 1 hektar, mens Store og Lille Ø udgør ca. 13 hektar land, hvorpå der er plantet skovtræer. Storø er i dag sammen-vokset med Lille Ø mod øst, samt Kalven mod vest. "Bjerget" på den sydlige del af Storø hæver sig op mod 2-3 m over søens spejl og bærer i sandhed sit navn med rette! For foden af Bjerget er jordbunden meget fugtig og danner et særlig godt voksested for anemoner, der således om foråret afløser den hvide sne med et ligeså hvidt, tæt tæppe af blomster. Øen kaldes derfor af mange for Anemoneøen.

Adgangen til øen er i dag en selvfølge via den store, bekvemme bro, men sådan har

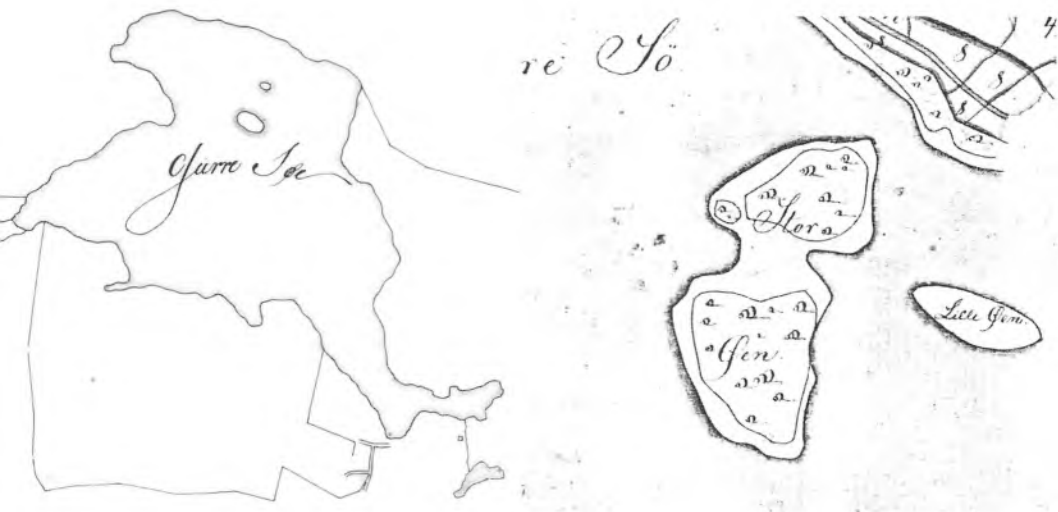

Russiske soldater fisker fra den første bro til Store Ø. Broen bestod blot af 2 rækker brædder slået på nedrammede pæle. Horserødlejrens Museum.

det naturligvis ikke altid været. Hvor man i dag går ned ad skrænten til øen, fandtes et bådsted, og her opbevarede man de rør, man skar langs søen ved vintertide, når isen gjorde det bekvemt at skære rørene og transportere dem. Adgangsvejen til øen fra Horserød har da også siden en gang i 1800-tallet heddet Baadestedsvej, og denne skovvej er belagt med større skærver på stykket, hvor den krydser Søvejen og ned til søen, antagelig for at hindre rør-vognene i at glide på den ofte våde stigning.

Anemoneøen bestod i mine drengeår stadig kun af Store Ø, og adgangen til denne var en bro af to brædder på pæle. Imellem Store og Lille Ø var et sumptet område. Vi badede tit i søen, selvom den dengang var ret uren. Det var også med en gysen, idet der gik rygter om at tyskerne, dengang de tabte krigen, havde sænket en del ammunition og våben i søen.

Men for at begynde rigtigt, kan jeg gå tilbage til tiden omkring 1. verdenskrig, hvor Horserødlejren lige var bygget på en del af tjenestejorden til skovfogedstedet Horserødhus, og de russiske krigsfanger var an-

kommet fra Tyskland. Jeg har set et billede af en dansestræde og et lille skur, som angiveligt skulle være optaget på øen. Det var kun de russiske officerer, som havde lov til at færdes udenfor lejren, og de fandt stedet ved broen bekvemt at fiske fra, som det ses af det her viste billede. Jeg husker fra min drengetid i fyrrerne, at man benyttede pladsen omkring broen til opbevaring af de tagrør, som blev skåret om vinteren, når der var is på søen."

Øen blev først for alvor forbundet til Horserød Hegn i begyndelsen af 1950'erne, da hæren - nærmere betegnet Ingeniørtropperne - som led i en øvelse byggede en kraftig kørebros af træ. Sidste år var denne gennem årene renoverede og delvis fornyede bro så forfalden, at den måtte nedtages. Store Ø var således uden forbindelse til omverdenen indtil i år, hvor en helt ny bro atter gav skovgæsterne mulighed for at besøge den smukke Anemone-ø.

Stedet, hvor broen i dag går ud til Store Ø, hed før i tiden fiskepladsen eller bådestedet. På dette fotografi ser man rørene klar til den videre transport ad Båadestedsvej op til landevejen ved Horserød. I baggrunden ses Store Ø, Horserødlejrens Museum. Øverst ses et kort fra 1824, hvor Store Ø består af 2 mindre øer. Ved siden af ses udsnit af et skovkort fra 1858.

Lokumshumor

blandt potteskår

Dynger af potteskår, kakkeltumper, glasskår og andet affald er ikke just det, der påkalder sig den største opmærksomhed i en by som Helsingør, hvor man dårligt

kan flytte en brosten uden at støde på disse fragmentariske brudstykker af vore forfædres virke. Når man imidlertid får ryddet godt og grundigt op i museernes magasiner - som tilfældet just har været for Bymuseets vedkommende, idet Karmeliterhuset for tiden gennemgår en total omlægning af taget - og finder adskillige kilo af disse jordfundne fragmenter hengemt under årtiers støvlag i sammentømrede kasser allerøverst oppe under loftbjælkerne, så bliver ens nysgerrighed alligevel vakt. Hvem har dog glemt at lægge disse sager på magasin efter relevant kassation? En pinlig sag! Vi fik slæbt de mange kilo skår ned fra loftet og spredt dem ud på græsplænen mellem skurvogne, tagsten og stilladser. Hele materialet og de få nedskrevne oplysninger, der var vedlagt - bortset fra indpakning i Helsingør Dagblad fra 1953 og 1960'erne - synes at henføre fundet til udgravningerne under nuværende Danske Banks bygning i Stengade, dels fra udgravningerne på hjørnet af Stengade og Bjerregade (nuværende San Remo) samt i Strandgade 70. Her ligger de så - de tusindvis af potteskår, stammende fra Helsingøranske køk-

kener og spiseborde gennem 200-300 år. Her er lokale pottemageres smukke stjertpoter, ja faktisk tusindvis af stjerter - håndtaget til de mange små skåle og gryder - her er kinesisk porcelæn, hollandske kakler, kridtpibestumper, skrivegrifler, sorte jydepotter fra hovedlandet i grydeform og i skåle i kander mm., gulvfliser, grønne ovnkakler og store gryder, skår af kantineflasker, bouteiller og andre flasker og meget mere. På Kulturnatten vil en kæmpemæssige dyngede blive lagt på gulvet, og så skal de besøgende komme med et bud på, hvor meget det hele vejer. Noget af det sjoveste i dette jord/loftsfund var resterne af den herover viste 4-kantede tallerken med et usædvanligt motiv malet på oversiden og i bunden, nemlig en lille dreng, der på naturens vegne har vovet sig ind i en soldats vagt- eller skilderhus. Bunden af tallerkenen afslører, hvad der sker derinde, nemlig at han lader sin stråle ramme et knastul, så soldaten ikke får våde fødder, når han vender tilbage på sin post. Den os ubekendte, måske tyske, porcelænsmalers stil synes at henføre dette usædvanlige kunstværk til tiden omkring 1820 - 30'erne, men ellers kan vi ikke sige mere om dette herlige fund. Skulle der være læsere, som er eksperter udi militærhistorie, og dermed måske kunne afsløre lidt mere om motivet, så er vi naturligvis meget interesserede i at høre om dette.

Da man betalte bompenge

Der var engang, da man skulle betale for at køre på Kongevejen. Passagepenge eller bompenge hed det, og dem måtte man pænt betale til forpagteren af opkrævningsstedet, i dette tilfælde bommen nr. 2, der sammen med bomhuset fandtes i forlængelse af landsbyen Rørtangs vestre gærde, nær det nuværende Eriksholm. De vejfarende, der jo havde "Nytte og Brugen" betalte med bompengene for vejens fremtidige vedligeholdelse, og det skulle de gøre helt op til 1854. Her ses en annonce fra 1848 i Helsingør Avis for bortforpagtningen af denne oppebørsel.

Avertissements.

Bomforpagtning.

Da det ved Auktionen den 14de f. M. over Bortforpagtningen af Oppebørslerne af Passagepenge ved Bommen Nr. 2 ved Rørtang paa Landeveien mellem Helsingør og Kjøbenhavn og Fredensborg og Helsingør gjorte Bud af 650 Rbd. ikke er approberet, er en ny Auktion, efter Overeenskomst med vedkommende Auktionsdirecteur, be- rammert til Afholdelse her paa Amtstuen Mandagen den 3die April forstl. om Efterm. Kl. 4; hvilket herved befyndtjgøres.

Cronborg Amtstue den 17de Marts 1848.

H. Fasting.

Strøgaaden den 11te April forstl. om

DE HELT SMÅ PÅ MUSEUM

Pædagog Linda Duus som det næste halvår er ansat på museet, har sendt invitationer rundt til alle kommunens børnehaver og dagplejainstitutioner om, at de gratis kan komme på besøg på Bymuseet, hvor hun vil fortælle historien om de ting, som gemmer sig i museets udstillinger. Skovbørnehaven Regnbuen blev den første som tog imod en sådan rundvisning i museets historiske skatkammer, og indtil jul er besøgslisten allerede helt overtegnet!

På fotografiet til venstre ses børnene fra Regnbuen på besøg i byens gamle Svane Apotek, hvor de beundrer kuglefisk, aligatoren og de mange sære krukker og flasker. Det er jo ikke just det apotek, de kender, hvis de er med mor eller far på nutidens apotek for at hente den færdigpakke, fabriksfremstillede medicin. Omvisningerne for de helt små har netop til hensigt at fortælle dem om ting, som de måske nok kan nikke genkendende til fra deres egen hverdag, men som så helt anderledes ud for 100-200 år siden. Hvordan fungerede tingene og hvor meget mere besværligt var det dengang. Til historierne hører også, hvordan Helsingør så ud i gamle dage, og med udgangspunkt i den store bymodel, fortæller Linda historier om hvordan børn levede dengang, hvilket tøj de brugte og noget om de sygdomme, som børn heldigvis ikke får mere. Det kan også være historier om sejlskibe, vindmøller, færgemænd, om byens hunde eller noget helt andet. Frokosten spiser de små gæster i lavskroen fra 1600-årene, hvor museet og Linda giver smagsprøver på eksempelvis lakridsrod.

Den gamle Strandvej i Egebæks Vang

af Lone Hvass

på et kort fra 1713 (gengivet nederst side 13) over nogle skansers placering ved Øresundskysten. Vejen inden for skovgårdet løber tæt neden for den gamle kystskrænt, og den bevarede del af vejstrækningen er på en længde af ca. 120 m. måske mere. Brolægningen består af hånd- og hovedstore sten, og svarer helt til Frederik den Andens gamle kongevej i Nyrup Hegn, og de mindre stykker vej i Hellebæk ved Hammermøllen. På kortet fra 1713 kan man se en vej kaldet "Königsweck". Desuden kan man se andre veje eller stier mellem skovgårdet og kysten.

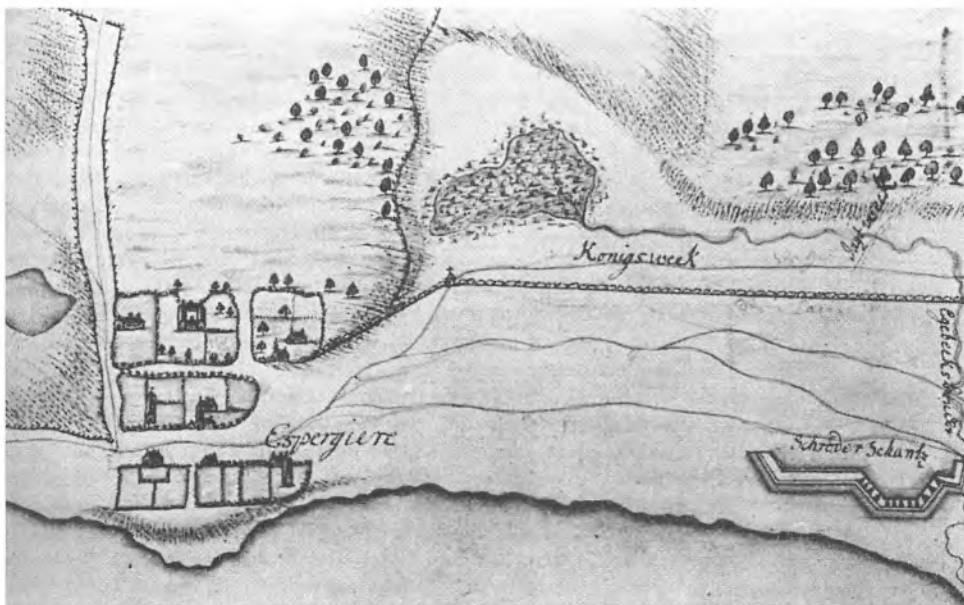
Siden begyndelsen af august har en gruppe børn fra Espergærde fritidscenter ved Skovbasen været igang med frilægning af den oprindelige brolagte Strandvej, der er bevaret ved Søstien i Egebæksvang. Pædagog Gitte Eduard og Skovløber og Naturvejleder Bjarne Eduard er begge projektets ophavsmænd, og med deres raske hjælpere har de i samarbejdet med Bymuseet fritlagt store dele af det brolagte vejstykke. I begyndelsen af september tog 3. klasse fra Mørdrupskolen (billedet herover) yderligere del i arbejdet, idet de i deres historieundervisning brugte en hel formiddag på at føre arbejdet videre for Fritidscentret. Nu er de første 60 meter afdækket af den 3,5 meter brede stenbrolægning. Den gamle Strandvej synes at være aftenet

Vejene bøjer mod øst og forener sig lige ved byen, der på det tidspunkt består af en lille håndfuld gårde med deres indhegnede tofter. Endnu en vej kommer indefra skoven og den betegnes "Jagtweck". Det tysksprogede kort er fra en tid, da ordet kongevej vel nærmest har mistet sin betydning og kun er et navn. Det ville være naturligt at opfatte den gamle nu fremgravede brolægning, som resterne af denne "Königsweck". Den 300 år gamle vej har været en af hovedfærdselvejene fra København til Helsingør via de mange fiskerlejer. Den, for nogle år siden, restaurerede bro over Egebækken findes i Kronborg Lens regnskaber fra 1639-40 og omtales her som en bro kaldet Egebechs Bro, der blev opmuret i årene 1771-1776 af stenhugger Morten Ulrich.

Vi må sige at vi netop i Helsingør Kommune er godt udrustet med fin gammel historisk brolægning. Tænk blot på førnævnte kongevej i Nyrup hegn, der desværre lider under skovvæsenets store maskiner, men som vi håber, der engang vil blive taget en kærlig hånd om. Dernæst er der den brolagte vejstrækning, som man fandt, da Esumvej i 1970'erne blev udvidet på strækningen gennem Teglstrup Hegn. Og endelig er der den fornemme brolægning i Hammermølle Skoven, sandsynligvis brolagt i forbindelse med Christian den Fjerdes etablering af det store industrimiljø omkring Hammermøllen, Kobbermøllen og Gethuset inde i Lundehave. Til allersidst skal lige nævnes

den meget gamle brolægning i Gurre og vejdæmningen til Gurre Slot, som må være anlagt i Kong Valdemar Atterdags tid og siden repareret i det uendelige indtil vejen blev alfarvej gennem den omkring 1536 nedlagte borg. Vejen blev fundet i forbindelse med nedlægning af fjernvarme, frilagt og fredet i 2000. Brolægningen ligger idag under asfalten i kanten af den nuværende vej mellem Gurre og Tikøb. Man kan læse mere om Egebæksvang-brolægningen i Erik Gøbels artikel om Egebæksvang (museets årbog 1987 s. 21) og om "Kong Valdemarsvej" i Gurre i den nye store bog om lensmandsborgen, samt i Alex Wittendorff: Alvej og Kongevej, s. 251 ff.

På denne kortskitse fra 1713 (udsnit) over placering af nogle batterier ved Øresund, ses foruden batteriet "Shreder Schantz" en række veje, der løber parallelt med kysten og samles lige udenfor Espergærde, hvis huse og tofter ses til venstre på kortet. Den vestligste af vejene, der løber inden for skovgården (gården er vist ved en række sammenhængende småcirkler) betegnes "Kongesweek", altså Kongevejen. Det er meget sandsynligt, at det er en rest af denne vej, hvis brolægning længere mod nord nu atter er blevet frilagt af børnene. Betegnelsen Kongevej på det tysksprogede kort er muligvis misvisende, da vi ikke har klare beviser for, at der her er tale om en af de særlige kongeveje. I hvert fald kunne det brolagte stykke godt være en del af den gamle alfare Strandvej, som korttegneren blot har givet det mere ophøjede navn.
Kort i Rigsarkivet. Efter A. Wittendorffs disputats Alvej og Kongevej.

Dronning Juliane Maries gode ven

af Lars Bjørn Madsen

I juni måned fik museet en behagelig opringning fra Louise Brøndum i København. Hendes nu afdøde mor,

Louise Elisabeth Brøndum, havde nemlig stærkt ønsket, at hendes to portrætter af kammererer ved Øresunds Toldkammer, etatsråd Nicolai Jacob Jessen (herover) og hans hustru Marie Christine Jacobi (nederst t.h.) skulle gå i arv til Helsingør Kommunes Museer efter at have været i familiens eje lige siden en ubekendt kunstner med oliepastelfarve forevige de ægteparret en gang i slutningen af det 18. århundrede. At malerierne skulle tilbage til Helsingør var såre naturligt, da kammerereren ejede og boede den von der Osten'ske gård, Stengade 79 i 1780'erne. Nicolai Jacob Jessen begyndte sin karriere som kammertjener for Frederik den Femte og denne stilling kom på næsten alle måder til at præge hans liv, ikke mindst ved et meget nært forhold til dronning Juliane Marie, efter hvem Marienlyst Slot som bekendt er opkaldt. Da han forlod tjenesten hos kongen, modtog han et gavebrev på den tidligere krudtmølle ved Raadvad, hvor han anlagde et filehuggeri. Han overtog yderligere Stampen i 1762 for der at anlægge en sabelfabrik. Det var åbenbart

ikke disse industrier, han mestrede bedst, for i 1765 gik han fallit. Her kom dronning Juliane Marie ham til undsætning ved i de følgende år at understøtte ham, bl.a. ved, at han fik vinleverancen til hendes hof. Natten til den 17. januar 1772 fik Jessen lejlighed til at vise enkedronningen Juliane Marie sin taknemmelighed. Det var natten efter sæsonens første maskebal på Christiansborg og et passende tidspunkt for at realisere det berømte kup mod landets egentlige magthaver J.F. Struensee, der på det tidspunkt havde fået bolig i kirkeløngangen. Aktionen var sat i værk af de to officerer Banner og Eichstedt, stærkt tilskyndet af bl.a. Juliane Marie. Efter at Banner havde sikret sig, at hans officerer og

N.J. Jessens hustru Marie Christine var datter af Elisabeth Charlotte Jacobi, der havde været kammerfrue hos dronning Juliane Marie. Med hende fik han sønnen Carl Vilhelm, der blev admiral, og en datter, som - naturligvis - fik navnet Juliane Marie!

vagter kunne træde i aktion, uden de iøvrigt havde fået noget at vide om, hvad der var i gære, gik han op til Juliane Maries gemak, hvor han fandt hende sammen med de medsammensvorne; nemlig Juliane Maries søn prins Friderich, dennes sekretær Ove Høegh-Guldberg, generalkrigskommissær Beringskiold og endelig Nicolai Jacob Jessen, der fra sin tid som kammertjener ikke alene kendte vejen til alle døre og løntrapper, men også stadig havde hovednøglen. Ved femtiden kom Eichstedt ind til dem og meddelte Juliane Marie, at alt nu var roligt og stille og hans regiment klar. "I guds navn da", sagde hun og fik de nødvendige udleveringspapirer af Guldberg, som hun skulle få kongen til at underskrive. Banner og Eichstedt gik hen og fik deres vagter og officerer til at besætte de døre og gange, som Jessen anviste dem. Derefter gik de med de andre anført af Jessen, der bar 2 tællelys, hen til kongens sovegemak og lukkede op. Kongen vågnede op ved denne uventede indtrængen af så mange personer og kaldte på sin kammerpage Schack, der straks sprang op og nærmest løb ind i favnen på Juliane Marie. Enkedronningen tog mindre anstød af hans manglende påklædning end frygten for, at han skulle slå alarm, så hun holdt ham tilbage og befalede ham at forholde sig helt rolig. Ifølge Banner rejste kongen sig op i sengen og bad for sit liv, hvorpå Banner svarede, at enhver var villig til at udgyde sin sidste bloddråbe for det, hvorfor han hellere måtte koncentrere sig om dét, som Juliane Marie nu ville forelægge ham. Hun fortalte nu sin stedsøn om den vanære, Struensees omgang med Caroline Mathilde påførte det kongelige hus, undersætternes råb og skrig over Struensees tyranni og voldsomheder m.m. indtil hun sluttede sin tale for kongen med at han, for at hævne sin ære og til landets og folkets frelse, hellere måtte underskrive disse papirer, hvorefter hun lagde alle de udstedte ordrer på hans seng. Bleg som et lig og skælven-

de som espeløv, spurgte han atter, hvad man forlangte af ham; for de kunne gerne tage både krone og kongerige, blot han måtte beholde livet. Man forklarede ham derfor indholdet af de papirer, som skulle underskrives, men da han hørte, at de ville arrestere både dronningen og Struensee, gjorde han en bevægelse med begge hænder, som ville han afværge noget ubehageligt. Derpå ændrede Juliane Marie tonefald og sagde, at når han ikke ville forstå vigtigheden af deres foretagende, så måtte hun og hendes søn selv gøre, hvad folket ønskede, og han måtte så svare for følgerne. Af frygt for at hun med følgerne mente døden, underskrev han straks alt, hvad de lagde frem for ham. Mens de andre derefter forlod værelset for at eksekvere ordren, blev Juliane Marie tilbage hos sin stedsøn, for på en mere rolig måde at forklare ham vigtigheden af det, han havde gjort. Da hun fik besked på at Brandt og Struensee nu var arresteret, lod hun kongens kammertjener kalde, bestilte the til ham og lod ham årelade, idet dronning Caroline Mathilde, som hun hadede inderligt, var ude af billedet, da Jessen forinden havde låst alle døre, der kunne give dronningen adgang til kongens værelser, inden også hun blev arresteret. Som vel bekendt blev J.F. Struensee og Enevold Brandt straks ført til Kastellet for efter rettergangen at blive henrettet den 28. april 1772 på Vestre Fællede og lagt på hjul og stejle. Dronning Caroline Mathilde blev ført til Kronborg og derefter sejlet til Tyskland, hvor hun fik ophold på slottet i Celle. Jessen blev, formentlig af sin magtfulde veninde enkedronningen, efterfølgende belønnet for sit bidrag til kuppet med 2000 rigsdaler, og fra 1780 fik han yderligere en årlig godtgørelse på 400 rigsdaler. I 1778 havde han desuden fået det ganske indbringende embede som kammertjener ved Øresunds Toldkammer, hvilket bragte ham til Helsingør. Efter hans død i 1800 boede enken og børnene en kort tid i Bjergegade indtil de forlod byen samme år.

Forenings-kalenderen

Sensommerudflugten til Sverige

I sidste nummer af bladet annoncerede vi en bustur til Sverige. Den måtte beklageligvis aflyses, idet der ikke var tilmeldt nok deltagere ved deadline til at turen kunne gennemføres. Årsagen hertil kan muligvis være den sene udsendelse af bladet – omdelt 10. august 2004. Til orientering meddeles, at vi påregner at tilbyde denne spændende tur på ny i maj/juni måned 2005.

Kommende arrangementer

Byvandring i Hornbæk:

søndag, den 24. oktober 2004, klokken 13.00

Formanden for Hornbækegnens historiske forening, Lone Kuhlmann, vil denne eftermiddag vise os rundt i det gamle fiskerleje i Hornbæk og nærmeste omegn. Undervejs fortælles om fiskerhuse, sommerhuse, pensionater og hoteller, men også om fiskerne, kunstnerne og landliggerne. Vi aflægger besøg i Hornbæk kirke og om muligt også i synagogen.

Byvandringen har en varighed af 1½ time.

Vi mødes ved Hornbækegnens foreningslokale på Sauntevej 4 A, som vi også vender tilbage til, når rundvisningen er forbi.

Medlemmer, der ikke er selvkørende, kan benytte bus 340 fra Helsingør station med afgang kl. 12.26.

Tilmelding skal ske *senest 21. oktober 2004* til Jens Erik Nielsen på telefon 4021 7087 – helst i aftentimerne.

Foredrag: Mytternes efterliv

lørdag, den 13. november 2004, kl. 14.30

i Lazarus-salen i Karmeliterklosteret

Lektor Chr. Gorm Tortzen, Fredensborg, har som den første historiker i landet skrevet en antik mytologi om de græske og romerske guder, som er spændende læsning også for menigmand.

Knastør og kedelig vil nogen sikkert hævde. Ikke desto mindre vader vi rundt i græsk og

romersk mytologi i vor hverdag - ofte uden at vide det.

Chr. Gorm Tortzen vil denne eftermiddag fortælle om de græsk-romerske guder og helte, deres liv og bedrifter i det antikke menneskes dagligdag.

Foredrag: Tycho Brahe

Lørdag, den 11. december 2004, kl. 14.30

i Lazarus-salen i Karmeliterklosteret

Regionalhistorikeren Ingrid Dora Jarnbjer, Helsingborg, vil denne eftermiddag fortælle om astronomen Tycho Brahe (1546 – 1601).

Han læste jura og kemi, men det blev astronomien, der blev hans livsbane.

Han fik øen Ven i forlening af Frederik den Anden i 1576 og byggede her slottet og observatoriet Uranienborg. I 1584 opførte han observatoriet Stjerneborg.

Brahe kom i konflikt med Christian den Fjerde og forlod 1597 Danmark og blev kejserlig astronom i Prag.

